

Кижининг тап-эриктерининг Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тенг-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегининг ле текшилей амыр-энчүнинг төзөгөзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, ононг улам кижиликтинг агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстинг жайымы болотон ло једикпес-тутактанг ла коркорынанг жайым жадынјүрүмди төзөгөни улустынг ичкери јүткимели деп јарлалган; кижининг тапэриги јасактынг јангыла кыйалтазы јогынанг корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи көмө базышка удур туруп чыгарынынг эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардын өзүминг јөмөдорин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынынг Уставында кижининг төс тап-эригине бүдүмјизинг јөмөгөнинг аяруга алып, үзеери кажы ла кижининг кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижининг тенг-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-јүрүмнинг айалгазын ондолторын јөмөдор деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-јөмө иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јөмөлтөболуш ажыра текши тоомјыга ла кижининг тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле жайымнынг текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молјуны јүрүмде толо бүдүреринде сүрекей јаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тапэриктерининг чындык Текши Декларациязын јүрүмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јүткиир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок обществонынг кажы ла органы чындык, јүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнинг ле билгирдинг шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдеерине болужып-јөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынынг турчы-ороондорынынг калыктары ортодо, онойдо ок омордынг юрисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јүрүмде кийдирерин јеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка жайым ла тенг-тай тап-эриктү туулат. Омор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө јүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктер ле јайым болор учурлу. Мында угы, бۆдүмининг өнги, бөдүми, тили, јандаган јангы, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де аңылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого үзеери кижининг јуртап јаткан јериненг камааны јогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аңыланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижининг јаткан јери кемненг де камаанду, кемнинг де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынынг (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынанг камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижі јадын-јүрүмге, јайымга ла таңынанг бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынынг эмезе јалчыланарынынг, базынарынынг ончо бөдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онынг учурын, тоомјызын түжүрип турган кижі күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижі, кайда да јүрзе, онынг правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактынг алдында теп-тенг, кандый ла ылгаш јогынанг јасактынг тенг-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтанг тенг-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштенг база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижі ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктыарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижии онын тап-эрикерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемненг де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

Кажы ла кижии шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын тагынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижии ондый табаруданг, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

Кажы ла кижии кажы ла ороон кеминде јайым жүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла кижии кандый ла ороонног жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

Кажы ла кижии истежүденг улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

Бу тап-эрикке кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

Кажы ла кижиги гражданство алар тап-эриктү.

Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга
жарабас.

16-чы тизим

Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзиненг эмезе жандаган жанынанг камааны жогынанг айыл-журт тудуп,
билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тенг-тай тап-эрикле
тузаланат.

Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлезе жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

Биле общественнынг төзи, төзөгөзи, ол общественнынг ла государствоннынг жанынанг корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

Кажы ла кижиги алкы-жөөжө тангынанг ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

Кемнинг де алкы-жөөжөзин тууразынанг келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижиги жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай
жангын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жангын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынанг бойы, эмезе
өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижиги бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча
бойынынг көрүминенг жайым тудунар ла государствоннынг гран-кыйузынанг камааны жогынанг жетирүлерди ле
көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

Кажы ла кижиги амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

Кажы ла кижиги ороонды башкарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-

эриктү.

Кажы ла кижиге бойынын ороонунда госслужбага тенг-тай кирер тапэриктү.

Башкарунын жаңынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңылу ойдинг бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тенг-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижиге общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

Кажы ла кижиге ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.

Кажы ла кижиге кандый да кыйыкташ жогунан тенг-тай иш учун тенг-тай ишжалду болор тап-эриктү.

Кажы ла кижиге жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдееч учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.

Кажы ла кижиге профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жылбулдерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижиге амыраарга ла бош ойгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жаңжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

Кажы ла кижиге жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижиге тап-эриктү.

Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

Кажы ла кижии үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзинең болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы јогынанг болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына јарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижининг аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына јолду болор керек.

Үредүлик кижининг ичкери өзүмине ууламјылу болор учурлу. Кижининг тап-эриктерине ле јайымынынг төс ууламјыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомјыга, најылыкка, текши тил табарына јолду болор учурлу. Угы-төзи ле јандаган јандары аайынча бөлүктер ортодо ондомолды јөмөөр. Амыр-энчүни јөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг өткүрип турган ижин јөмөөр учурлу.

Ада-энелер оогош балдарына үредүликтинг бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

Кажы ла кижии обществонынг культурный јүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

Кажы ла кижии онынг көгүс байлыгын, ар-јөөжөлик јилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда јарадылган тап-эриктер ле јайым бүткүлинче бүдер аргалу.

29-чы тизим

Кажы ла кижии обществонынг алдында молјлу. Шак ла мында кижининг толо ло јайым ичкери өзүми болор аргалу.

Кажы ла кижии бойынынг тап-эриктерин ле јайымын јүрүмде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустынг тап-эриктерин, јайымын тооп, баалап, демократиялык обществонынг текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

Бу тап-эриктерди ле јайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тагынанг улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле јайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.